

Un suplement
de Perifèries

Primavera
2026

4.000
exemplars

**Dones dels pobles
originaris de Mèxic
en defensa de la vida**

Lluites de dones que desborden un feminisme sense comunitat

Des de l'època de la conquesta fins als abusos més recents, dels càrtels del crim organitzat i dels governs de l'anomenada Quarta Transformació (4T) –el projecte polític de l'anterior presidència mexicana, d'Andrés Manuel López Obrador, prosseguit per l'actual, amb Claudia Sheinbaum–, les dones dels pobles originaris de Mèxic han estat a la primera línia d'una resistència constant, davant un model modern i occidental basat en el patriarcat, el racisme i el capitalisme. La seua lluita no sols defensa formes de vida pròpies, sinó que també presenta una alternativa rellevant en un context de crisi global, en què la disputa és entre un futur més just, respectuós amb la natura i la vida, o bé un altre molt més violent.

Paral·lelament, a Occident, els feminismes s'han consolidat com un moviment estratègic per visibi-

litzar desigualtats i qüestionar el patriarcat. Tanmateix, no tots els corrents connecten amb les realitats dels pobles originaris, ja que sovint parteixen d'una mirada individualista que contrasta amb altres formes d'entendre la lluita. Per a moltes dones indígenes, el centre és la comunitat.

Autores com Sylvia Marcos, Francesca Gargallo i Mágina Millán assenyalen que moltes dones indígenes no s'identifiquen com a feministes perquè el terme els resulta aliè, i perquè ja disposen d'altres formes pròpies d'organització, resistència i pensament. Terra, cultura, llengua i autogovern formen part d'una mateixa defensa. Aquestes lluites no rebutgen necessàriament el feminisme, sinó que en desborden els límits i proposen altres maneres de construir relacions socials i imaginar el futur de manera comunitària. ♣

LA SEUA LLUITA NO SOLS DEFENSA FORMES DE VIDA PRÒPIES, SINÓ QUE TAMBÉ PRESENTA UNA ALTERNATIVA EN UN CONTEXT EN QUÈ LA DISPUTA ÉS ENTRE UN FUTUR MÉS JUST I RESPECTUÓS AMB LA NATURA I LA VIDA O UN DE MÉS VIOLENT.

En resistència de la colonització al govern de la 4T

Durant la colonització del segle XVI al territori de Mèxic, les dones indígenes van jugar un paper central en la resistència, de manera col·lectiva i anònima. Van participar activament en la defensa de les seues comunitats, especialment durant el setge de Tenochtitlan, en què tota la població es va convertir en combatent. Dones mexiques i d'altres pobles llançaven pedres, aigua bullent i objectes des de teulades i temples, s'enfrontaven directament als invasors, protegien ferits i resistien fins a la mort,

fins i tot en condicions extremes de fam. La seua acció va ser comunitària, no protagonitzada per elits ni per grups aliats als espanyols. En regions com Yucatan, també van ser guerreres i líders locals en rebel·lions posteriors. El *Códice Florentino*, elaborat per Bernardino de Sahagún al segle XVI, arreplega testimonis que evidencien que la resistència va ser total, en gran part, gràcies a l'actuació de les dones.

Durant la Independència de Mèxic (1810–1821), les dones indígenes continuaren partici- ►

El moviment de les mares buscadores ha localitzat milers de persones desaparegudes a Mèxic.
DALIRI OROPEZA

► pant en les seues comunitats, organitzant el suport logístic, resguardant informació, servint com a missatgeres i sostenint la vida quotidiana en contextos bèlics. Van ser part d'aixecaments locals, aportant aliments, refugi i recursos a la insurgència. Moltes s'hi integraren amb Miguel Hidalgo y Costilla i José María Morelos al capdavant, i van entrar en combat o formar part del suport estratègic. Figures com Josefa Ortiz de Domínguez, que no era indígena, il·lustren el paper de les dones en les conspiracions. Majoritàriament han quedat en l'anonimat, i ho ha quedat la seua contribució essencial en les comunitats: defensaren territoris, preservaren xarxes socials i culturals i sostingueren la resistència.

En la Guerra de Reforma (1857–1861), el conflicte civil va enfrontar liberals i conservadors. Els liberals, liderats per Benito Juárez, buscaven un estat laic, igualtat davant la llei i limitar el poder de l'Església. Encara que la documentació és escassa, se sap que les dones indígenes actuaren com a soldaderes, cuidadores, proveïdores i missatgeres, cosa que va permetre que les seues comunitats i el projecte liberal aguantaren durant un període de guerra civil intensa. El projecte nacional-liberal, però, va traïr les comunitats originàries, en obligar-les a convertir les seues terres comunals en propietat privada individual i atemptar contra la seua autonomia, amb l'objectiu d'homogeneïtzar el país.

Durant la Revolució Mexicana (1906–1917), que pretenia enderrocar el règim de Porfirio Díaz i transformar les estructures de poder, terra i treball, les dones jugaren un paper fonamental com a *soldaderas* o *adherentes* revolucionàri-

LES DONES INDÍGENES NO HAN DEIXAT DE LIDERAR INICIATIVES DE RESISTÈNCIA CULTURAL I POLÍTICA I COMPTEN AMB XARXES DE SUPORT ENTRE COMUNITATS. PROTEGEIXEN LLENGÜES, SABERS I FORMES D'ORGANITZACIÓ COMUNITÀRIA I ASSUMEIXEN RESPONSABILITATS POLÍTiques I DE SEURETAT

es, participant tant en el combat com en el suport logístic. Cuidaven ferits, cuinaven, transportaven armes i provisions i feien de missatgeres. Entre elles, les Adelitas es convertiren en símbol de valentia i compromís; en una mostra de les dones actives en les operacions militars, moltes de les quals provinents de comunitats rurals i indígenes. Algunes, com Petra Herrera, van combatre fent-se passar per homes. Majoritàriament, la seua aportació va possibilitar sostenir la vida quotidiana i la resistència dels exèrcits, i va ser decisiva per a l'organització social durant la guerra.

En les mobilitzacions estudiantils del 1968, les dones indígenes van formar part de les accions de difusió informativa, van organitzar brigades de suport i participar en assemblees i activitats culturals. Va ser un moment en què van vincular

les seues lluites locals amb un projecte nacional per la democràcia i els drets civils. Davant els esforços del moviment, el govern autoritari del president Gustavo Díaz Ordaz, del Partit de la Revolució Institucional (PRI), va respondre amb la massacre estudiantil del 2 d'octubre en Tlatelolco. Una ferida que continua oberta a data d'avui.

En l'actualitat, sota el menyspreu del govern del partit Morena i el seu projecte de la Quarta Transformació (4T) tant al moviment feminista com al Congrés Nacional Indígena (CNI), les dones indígenes continuen protagonitzant moviments per defensar el territori, el medi ambient i els drets comunitaris. S'enfronten a l'Estat, al crim organitzat i a empreses per assenyalar i posar fre a l'extractivisme i els megaprojectes.

Claudia Sheinbaum, primera dona al capdavant de l'executiu mexicà, en la seva estrena va sentenciar: “No arribe sola, arribem totes”. Però les dones de l'Exèrcit Zapatista d'Alliberament Nacional (EZLN) i de comunitats indígenes ho van rebatre. Remarquen que no totes hi han arribat i, entre les que mencionen, hi ha les mares buscadores; el moviment de dones que busquen els seus fills i filles desapareguts, vius o en fosses clandestines. El balanç oficial supera les 132.000 persones desaparegudes al país, en un context de violència extrema que es manté vigent.

Les dones indígenes no han deixat de liderar iniciatives de resistència cultural i política i compten amb xarxes de suport entre comunitats. Protegeixen llengües, sabers i formes d'organització comunitària i assumixen responsabilitats

polítiques i de seguretat. Fins i tot, a l'hora d'encarar-se a grups del crim organitzat, en alguns casos, col·ludits amb l'Estat o interessos empresarials. La lluita de les dones indígenes té una trajectòria històrica de resiliència, solidaritat i defensa col·lectiva que travessa cinc segles d'història a Mèxic, i evidencia que la seua acció no ha estat complementària, sinó un fonament de la societat. ☞

Comunitat
zapatista de
La Garrucha
(Chiapas).
HERIBERTO
RODRÍGUEZ

**LA LLUITA DE LES DONES INDÍGENES
TÉ UNA TRAJECTÒRIA HISTÒRICA DE RESILIÈNCIA,
SOLIDARITAT I DEFENSA COL·LECTIVA QUE TRAVESSA
CINC SEGLES D'HISTÒRIA A MÈXIC**

Llegar la vida a la xiqueta que nasca el segle vinent

L'Exèrcit Zapatista d'Alliberament Nacional (EZLN) s'ha diferenciat d'altres guerrilles centreamericanes pel fet que els pobles indígenes maies formen part de l'estructura politicomilitar de manera majoritària i, també, perquè la Llei Revolucionària de les Dones Zapatistes (1993), impulsada per les comandantes abans del primer alçament de l'EZLN (1994), va promoure en un canvi cultural profund de les relacions patriarcals a l'interior de les comunitats indígenes.

Es tracta d'un text que assenyala discriminacions i violències per raó de gènere i amb el qual s'estableix l'equitat en qüestions com l'accés a l'educació, la salut, càrrecs militars i a l'hora de prendre decisions

sobre el seu propi cos i en la comunitat. Són diverses les comandantes zapatistes que han tingut una àmplia presència pública, com la Comandanta Ramona, en participar al I Congrés Nacional Indígena (CNI) en 1996; o la Comandanta Esther, en parlar en el Congrés mexicà com a colofó a la Marxa del Color de la Terra en 2001.

Al llarg d'estes tres dècades, diferents trobades s'han celebrat en territori zapatista per a compartir els sabers i perspectives de les dones de les comunitats. A la Tercera Trobada dels pobles zapatistes amb els pobles del món, el desembre de 2007, a la conferència "La Comandanta Ramona i les zapatistes", s'hi va compartir que, en la lluita, havien après a conèixer

els seus drets: "Som iguals davant la Llei Revolucionària de Dones. Continuem lluitant per a millorar les nostres condicions de vida, ens donem idees les unes a les altres". Una dècada més tard, el 2018 i el 2019, es van celebrar les Trobades Internacionals "Dones que Lluiten". Allí s'hi va veure el fruit de dècades de treball per crear espais igualitaris de participació a l'interior de l'organització, amb la presència de dones joves en tots els espais de les trobades: seguretat de l'esdeveniment, mitjans de comunicació, esports, art i política. Van compartir-hi la història de l'EZLN a través de les històries de les dones.

El 30è aniversari de l'EZLN, celebrat l'1 de gener de 2024, va arribar marcat per l'anunci d'una rees-

En cada comunitat zapatista pretenen enfortir les autoritats comunitàries i evitar reproduir les “piràmides” que discriminen i resulten violentes per les dones. Caracol Tulan Ka’u, Chiapas, 2019.
FRANCISCO DE PARRES

AL LLARG DE TRES DÈCADES, S’HAN CELEBRAT TROBADES EN TERRITORI ZAPATISTA PER A COMPARTIR ELS SABERS I PERSPECTIVES DE LES DONES DE LES COMUNITATS

tructuració de l’organització interna, que elimina les Juntes de Bon Govern i els Municipis Autònoms Rebels Zapatistes. El que busquen amb el canvi és evitar reproduir el pitjor de les “piràmides”, les estructures jeràrquiques, que han identificat que comporten discriminació i violència cap a les dones. La democràcia directa, mitjançant els anomenats Grups d’Autonomia Local –existents en cada comunitat zapatista–, pretén evitar els espais de representació i enfortir les autoritats comunitàries en què les dones exercisquen govern.

La nova etapa zapatista té com a referent l’organització col·lectiva de les dones. Com han compartit en les darreres trobades, les dones zapatistes en treballar jun-

tes no sols van aconseguir tindre independència econòmica, sinó també un espai propi on compartir els seus problemes i somnis en col·lectiu.

En l’escenari actual, les terres “recuperades” es converteixen en terres del “comú”, “terres sense papers”, i s’ofereixen per ser treballades de manera col·lectiva amb “germans partidistes”, com es refereixen a la població indígena no zapatista. El zapatisme s’ha marcat una missió: fer possible que una xiqueta que nasca d’aquí a 120 anys “herete la vida”, diuen; “que pugui nàixer i créixer fent-se responsable de la seua llibertat en benefici del que és comú, perquè la llibertat o es conjuga en col·lectiu o no és llibertat”. ☞

Els drets de les dones i en els Acords de San Andrés Tres dècades revolucio

La rebel·lió armada zapatista va desembocar en un procés de pau amb el govern mexicà conegut com els Diàlegs de San Andrés, el 1995. Es van organitzar entorn de diverses taules de debat, en què assessors de l'Exèrcit Zapatista d'Alliberament Nacional (EZLN) i del govern abordarien, i intentarien resoldre, les causes estructurals que havien forçat la insurrecció indígena: drets i cultura indígena, democràcia i justícia, benestar i desenvolupament i drets de les dones a Chiapas. Només es van aconseguir pactes en la primera taula sobre Drets i Cultura indígena, coneguts com els Acords de San Andrés (ASA), firmats el febrer de 1996. Este procés s'ha de veure com un intent frustrat de procés constituent de Mèxic en què participaven, per primera vegada, els pobles originaris.

La demanda d'autonomia indígena va ser un dels eixos de debat en esta primera taula. Les resistències a reconèixer l'autodeterminació indígena es basaven, d'una banda, en la por a una "balkanització de Mèxic" i, per una altra, a la violació de drets humans i, en particular, dels drets de les dones indígenes, que comportaria reconèixer els sistemes normatius

indígenes, denominats popularment com a "usos i costums".

Les dones indígenes presents van protestar i fer constar la contradicció que l'estat mexicà pretenguera aparèixer com a protector quan gran part de les violències patides durant segles provenien, precisament, d'un estat-nació construït sobre l'exploatació i discriminació de les dones indígenes.

LES RESISTÈNCIES A RECONÈIXER L'AUTODETERMINACIÓ ES BASAVEN EN LA POR A LA VIOLACIÓ DE DRETS, EN PARTICULAR, DE LES DONES

Així va expressar-ho públicament, uns anys més tard, la Comandanta Esther, davant el Congrés mexicà: "No els conte tot això perquè ens tinguen llàstima o ens venguen a salvar d'eixos abusos. Nosaltres hem lluitat per canviar això i ho continuarem fent. Però necessitem que es reconega la nostra lluita en les lleis perquè fins ara no està reconeguda. (...) Nosaltres a més de do-

nes som indígenes i així no estem reconegudes. Nosaltres sabem quins són bons i quins són mals usos i costums". Les paraules de la Comandanta Esther s'han convertit en una referència pel que denominem feminismes decolonials.

La seva intervenció tenia lloc el 28 de març de 2001, en acabar la Marxa del Color de la Terra, amb la qual la comandància de l'EZLN havia recorregut diferents estats mexicans per sensibilitzar i pressionar per aconseguir una reforma constitucional que reprenguera el reconeixement dels drets indígenes pactats en els ASA.

La resposta institucional va ser una "contrareforma indígena" que ignorava els pactes de San Andrés i que va representar un punt final en el camí obert cap a una transformació intercultural i plurinacional de l'estat mexicà, en què les dones indígenes vegueren reconeguts els seus drets dins de l'autonomia indígena.

Els ASA han continuat caminant en la construcció d'autonomies indígenes per la via dels fets. I les dones indígenes, amb les seues rebel·lions internes, han aconseguit transformar els sistemes de govern i normatius indígenes sense renunciar a la seua cosmovisió, alhora que qüestionant i modificant les normes patriarcals que no els permeten desplegar-se. ✦

l'autonomia ndrés: nant els costums

Presentació
dels Acords
de San Andrés,
l'any 1995.
ARXIU

Del Congrés Nacional Indígena al Consell Indígena de Govern

La mirada i cor de les dones indígenes batega en els espais d'articulació dels pobles originaris impulsats per l'Exèrcit Zapatista d'Alliberament Nacional (EZLN), com és el Congrés Nacional Indígena (CNI). Este espai és una xarxa d'organitzacions indígenes alineades amb la defensa de l'autonomia i en resistència contra les polítiques colonialistes, capitalistes i patriarcals. La Comandanta Ramona va participar públicament en el seu naixement el 12 d'octubre de 1996, on va llançar el que es convertiria en un dels lemes de l'EZLN i del CNI: "Mai més un Mèxic sense nosaltres!".

Durant la Marxa del Color de la Terra, el 2001, el CNI es va reunir a la comunitat P'urhépecha de Nurio (Michoacán), on els representants

indígenes van lliurar el bastó de comandament a l'EZLN. En este CNI, les dones s'organitzaren, en espais no mixtes, per a poder compartir les seues lluites dins de l'organització. La Comandanta Esther va recordar com la discriminació i l'explotació patida durant més de cinc segles pels pobles indígenes l'havien suportada principalment les dones. "Caminem juntament amb els hòmens, només ells no podran i soles nosaltres tampoc podem. Posem més la nostra obstinació, consolidem la nostra organització com a lluitadores socials. (...) Mai més un Mèxic sense nosaltres".

El V CNI va coincidir amb la celebració dels seus vint anys, en l'avantsala de les eleccions presidencials de 2018, i van decidir-hi configurar el seu Consell Indígena

MARÍA JESÚS PATRICIO, MARICHUY, FOU ESCOLLIDA PORTAVEU DEL CONSELL INDÍGENA DE GOVERN I VA INTENTAR OPTAR A LA PRESIDÈNCIA DE MÈXIC EL 2018

Marichuy durant el Congrés Nacional Indígena celebrat al municipi de Santa Maria d'Ostula (Michoacán), 21 gener 2018.
DALIRI OROPEZA

de Govern, conformat per representants hòmens i dones de 43 pobles originaris. María Jesús Patricio, Marichuy, fou escollida portaveu i es va decidir que lluitaria per ser candidata presidencial a Mèxic. La impossibilitat d'aconseguir les firmes necessàries per entrar a la cursa electoral –un intent ple de dificultats pel fet de no tenir una estructura de partit que impulsés la candidatura de Marichuy a tot Mèxic i per la forma en què se sol·licita recollir les signatures– va fer visible que el procés electoral continua aliè a les formes de vida de les comunitats indígenes.

L'aposta s'havia plantejat, no com una finalitat per si mateixa, sinó com una estratègia per reorganitzar els territoris indígenes. Marichuy va recórrer-los al llarg

de Mèxic i va poder veure que la destrucció i la mort s'han intensificat pels megaprojectes imposats. "On més problema hi ha, més organització i més resistència", va expressar arran del que havia constatat aquesta defensora dels drets humans i metgessa tradicional del poble nahua.

Les dones són una part fonamental del caminar d'eixes resistències i la intenció és que participen amb més decisió, juntament amb els hòmens, "encara que moltes vegades són els hòmens els que no entenen i no arriben a un acord de caminar junts", com retrata la periodista Gloria Muñoz a *Flores en el desierto* (Editorial Quimantú, 2018), amb què recull l'experiència d'una desena de dones mexicanes del Consell Indígena de Govern.

L'acció directa de les dones de Cherán per protegir els boscos i expulsar el crim organitzat

Cherán, a la regió de la Meseta P'urhépecha de Michoacán, és un municipi indígena que des del segle XX afronta la sobre-explotació dels boscos i la violència del crim organitzat, en connivència amb autoritats municipals i estatals. Davant d'estes agressions, la comunitat es va organitzar per recuperar la seguretat, la justícia i la sobirania del territori. La lluita va fer un gir important el 15 d'abril de 2011 quan un grup de dones, entre elles la icònica Doña Chepa, nom amb què es coneix Josefina Estrada, va enfrontar-se a tala-

dors armats i va frenar camions que duïen fusta extreta de manera il·legal. Este acte inicial va desencadenar l'organització comunitària: barricades, fogueres i l'expulsió de criminals i autoritats corruptes.

Les dones han sigut el motor del moviment a Cherán, amb un lideratge col·lectiu. Destaquen figures com Guadalupe Campanur Tapia, defensora ambiental i part de l'autodefensa anomenada ronda comunitària. Les dones majors que iniciaren l'alçament, junt amb les noves generacions, sostenen l'autonomia de Cherán. Projectes com el podcast Mujeres de fuego han

Comunitat del municipi de Cherán, abril del 2024.
FRANCISCO DE PARRÉS

**ELS TESTIMONIS DE
DONES COM DOÑA
MELITA, YUNUÉN TORRES,
GUADALUPE GUERRERO,
ANGÉLICA MUÑOZ,
CARMEN SIXTOS I ROSALBA
ESQUIVEL RECULLEN LES
ESTRATÈGIES CREATIVES
DE RESISTÈNCIA PER
DEFENDRE LA COMUNITAT**

documentat la participació de les comuneres en la defensa del bosc, la cultura i l'autogovern.

L'organització comunitària s'articula en més d'un centenar d'espais de trobada que anomenen fogueres. La Fogata Kejtsitani, col·lectiu de dones per la "memòria viva", és una de les més actives i promou projectes pedagògics, eticopolítics i de recuperació de sabers ancestrals.

La memòria comunitària es reconeix en aquest municipi com un instrument vital per sostenir la lliure determinació, enfortir l'organització i transmetre les pràctiques i coneixements vinculats al

territori. Els testimonis de dones com Doña Melita, Yunuén Torres, Guadalupe Guerrero, Angélica Muñoz, Carmen Sixtos i Rosalba Esquivel recullen com van exposar-se i aplicar estratègies creatives de resistència per defensar la comunitat.

A Cherán, la defensa del territori i l'autonomia no ha sigut liderada per una sola figura, sinó per un lideratge col·lectiu femení que manté viva l'organització comunitària, protegeix els recursos naturals i assegura l'autodeterminació de la comunitat, convertint-se en un exemple de lluita i resistència indígena a Mèxic. ✨

Les dones que han recuperat les terres de Santa Maria d'Ostula

La comunitat nahua de Santa Maria d'Ostula, situada a la costa del Pacífic, al municipi d'Aquila (Michoacán), afronta des de fa dècades la desposseïció territorial, violència armada i pressió d'interessos extractius. Les seues terres han sigut objecte de conflictes agraris, projectes miners i el crim organitzat, en un context marcat per la complicitat de l'Estat, o la seva absència. Els assassinats, desaparicions i desplaçaments en què açó es tradueix han afectat profundament la vida comunitària.

Davant d'esta situació, en 2009, la comunitat inicià un procés d'autonomia basat en l'assemblea, la guàrdia comunal i la recuperació de terres. Este procés va implicar

reconstruir el teixit comunitari i les formes pròpies de govern, sostingudes en la participació i la vigilància constant.

En este procés, les dones han anat guanyant espai. Participen en assemblees, assumeixen càrrecs comunitaris, formen part de les brigades de reforestació i amplien, així, la defensa del territori. Destaquen figures com Socorro Medina, qui en 2009 participà en la recuperació de les terres anomenades Xayakalan. És el nom que la comunitat d'Ostula va donar al territori després de reprendre'n el control. En 2015, fou encarregada de l'orde a Palma Sola, un projecte turístic de gestió comunitària, i, en 2018, representà la seua comunitat

al Congrés Nacional Indígena com a membre del Consell Indígena de Govern, al costat de Marichuy. Posteriorment, es convertí en la primera cap de Tinença, responsable de la seguretat de la comunitat de Xayakalan. També destaquen figures com María Elena Sánchez i Isabel Nicolás Mata, que han estat testimonis d'assassinats i desaparicions.

L'autonomia d'Ostula es construeix tant en l'àmbit polític com en les pràctiques quotidianes i, majoritàriament, són dones les que sostenen la vida comunitària, a càrrec del que és bàsic, com ara organitzar l'accés als aliments i cuidar les famílies, a més de participar en les accions de protesta i denúncia. ☀

Comunitat de Santa Maria d'Ostula, en què la participació és la constant per mantenir les formes pròpies de govern.
DALIRI OROPEZA

Dones nahuas contra l'espoli de l'aigua de l'embotelladora Bonafont

Els Pobles Units de la Regió Cholulteca i dels Volcans, en l'estat de Puebla, representen a vint municipis organitzats contra l'empresa embotelladora d'aigua Bonafont, part de la multinacional Danone. Situada en el municipi de Sant Joan C. Bonilla, durant tres dècades ha extret més d'un milió i mig de litres d'aigua al dia, ha assecat els pous de la població i ha afectat el brollador del volcà Iztaccíhuatl, així com al flux del riu Metlapanapa, que naix del volcà Popocatepetl.

El 22 de març de 2021, van iniciar una protesta enfront de l'empresa i el 8 d'agost del mateix any van decidir prendre la planta d'extracció i embotelladora. La van convertir en *Altepelmecalli*, la Casa dels Pobles, i hi van crear una escola comunitària, una biblioteca, una clínica i espais de comunicació, treball agrícola, organització de dones, cooperatives i tallers.

Pobles Units defensa que la naturalesa "no és un recurs que es pugui vendre, comprar o saquejar". Consideren l'aigua i la terra com "una part sagrada de la nostra vida; més que un dret, és un bé que dona vida a la comunitat".

Les dones nahues han tingut un paper fonamental en la defensa de l'aigua. Al costat de les guardianes

Dona
cholulteca.
DALIRI
OROPEZA

i guardians del riu Metlapanapa, al capdavant de Pobles en Defensa de la Terra i de l'Aigua i aliades al Congrés Nacional Indígena i a l'Exèrcit Zapatista d'Alliberament Nacional van organitzar la Trobada Internacional Dones que Lluiten per la Vida, celebrat després del desallotjament violent de la Casa dels Pobles, el 15 de febrer de 2022. Van assenyalar que l'opressió patida com a dones i indígenes els va portar a organitzar-se per a "lluitar i resistir contra el capitalisme i el patriarcat".

Davant la crisi civilizatoria del projecte modern, les resistències

de les dones dels pobles originaris ens mostren camins on la defensa de la mare terra i la lluita contra el patriarcat van de bracet. Ens ofereixen un far, en què la comunitat ha de ser la terra fèrtil on sembrem el demà i, com planteja el zapatisme, on imaginem l'endemà de la tempesta. 🌱

Produeix:

Directa

C. Riera d'Escuder, 38
Nau 1, planta 1
08028 Barcelona
directa@directa.cat
directa.cat
93 527 09 82
661 493 117

REDACCIÓ:

Lola Cubells i Carlos Soledad (Assemblea de Solidaritat amb Mèxic del País Valencià)

COORDINACIÓ:

Carla Benito

EDICIÓ DE TEXTOS:

Meritxell Rigol

CORRECCIÓ:

Míriam Tijani

COORDINACIÓ DE FOTOGRAFIA:

Víctor Serri

MAQUETACIÓ:

Ferran Coves

Un suplement de:

PERIFÈRIES

Organització de Solidaritat
Internacionalista

C. Rubiols, 2. 46009 (València)
Tel.: 963 29 39 04
Mòbil: 607 349 680
periferies@periferies.org

Amb el suport de:

**cooperació
valenciana**

**GENERALITAT
VALENCIANA**
Conselleria de Servicis Socials,
Família i Infància

Aquesta publicació ha estat realitzada amb el suport financer de la Generalitat Valenciana, el seu contingut és responsabilitat exclusiva de Perifèries del món i no reflecteix necessàriament l'opinió d'aquesta institució.